

La UE davant la crisi del coronavirus

Antoni Castells

Catedràtic d'Hisenda Pública UB

Membre del Patronat de la FCE

President del Consell Assessor de la FCE

La crisi del coronavirus ha situat la humanitat davant d'un desafiament d'unes proporcions desconegudes, que ha fet indispensable l'actuació determinant dels poders públics, tant en l'adopció de les mesures necessàries per fer front a l'emergència sanitària (primera i indiscutible prioritat), com a l'hora d'abordar les conseqüències econòmiques que se'n desprenen. Tot això està portant a un nou equilibri entre mercat i estat, que ha de conduir a un major pes i protagonisme del sector públic, i que hauria de significar el tancament del cicle neo-liberal conservador iniciat a finals dels setanta i primers dels vuitanta. En realitat, aquest canvi de cicle ja s'hauria d'haver produït fa deu anys, amb la Gran Recessió, on van esclatar totes les limitacions i contradiccions de les teories dels mercats eficients i només s'explica que hagi quedat ajornat per la força que tenen la inèrcia de les idees adquirides i els interessos creats i per la manca d'un cos de pensament alternatiu suficientment sòlid i la seva traducció en un programa polític capaç d'obtenir la confiança d'una majoria social. Aquesta crisi fa repensar moltes coses i per moltes raons.

I, en aquest replantejament, el paper dels poders públics esdevé essencial per posar límit i regular les dinàmiques del mercat.

“El paper dels poders públics esdevé essencial per posar límit i regular les dinàmiques del mercat”

La crisi està accelerant un canvi de mentalitat (que sempre precedeix als canvis polítics) en aquest sentit, com posa de manifest l'article signat el 3 d'abril d'enguany per l'equip editorial d'un diari com *Financial Times*, en el que podem llegir: “Serà necessari posar sobre la taula reformes radicals, que reverteixin la direcció que han tingut les polítiques dominants en les darreres quatre dècades. Els governs hauran d'acceptar un paper més actiu en l'economia. Han de contemplar els serveis públics com una inversió més que com una càrrega i buscar formes de fer menys insegurs els mercats de treball. La redistribució tornarà a estar a l'agenda; i els privilegis dels més grans i dels més rics posats en qüestió. Polítiques considerades fins fa poc excèntriques, com la renda bàsica i la imposició sobre la riquesa, hauran de formar part del programa”.

Aquesta problemàtica adquireix una dimensió molt especial a la Unió Europea. Perquè aquí el procés d'enfortiment de l'estat i del sector públic només serà eficaç i servirà els interessos dels ciutadans si va acompanyat d'un procés ferm i decidit de construcció d'un vertader poder polític europeu, amb una inequívoca legitimació democràtica. De moment, la resposta immediata davant de l'emergència provocada pel coronavirus ha recaigut, especialment, en dos pilars: els estats nacionals, que han pogut respondre amb una major o menor potència de foc, en part condicionats pels marges fiscals disponibles; i el BCE, que ha actuat proporcionant liquiditat il·limitada a l'economia i creant un fons de 750.000 milions d'euros (el 'Pandemic Emergency Purchase Program') destinat a comprar tot el deute públic necessari als estats (és a dir, indispensable per a que els estats puguin adoptar les mesures requerides per l'emergència sense haver-se d'endeutar a preus prohibitius). La Comissió Europea també s'ha mostrat clarament favorable a impulsar mesures compartides a nivell europeu, però té un pressupost i uns mitjans limitats per fer front a una crisi d'aquesta envergadura.

“El procés d'enfortiment de l'estat i del sector públic només serà eficaç si va acompanyat d'un procés de construcció d'un vertader poder polític europeu”

En canvi, el Consell de la Unió i l'Eurogrup, és a dir, les instàncies intergovernamentals, han tingut fins ara una actuació de la qual el mínim que es podria dir és que ha estat decebedora, si no fos perquè la decepció és un estat d'ànim que està en relació a les expectatives forjades, i en aquest cas, vistos els antecedents, aquestes no podien ser massa elevades. Aquestes institucions han actuat amb lentitud i de manera insuficient. Tard i poc. És cert que al final han aconseguit salvar els mobles, per evitar el desastre institucional absolut i la ruptura de la Unió. I també és cert que és perfectament perceptible un canvi en la relació de forces i en el vector resultant, en forma dels acords adoptats, en relació al que va succeir ara fa deu anys (a partir, en concret, del maig de 2010), quan es va fer el gir cap a les polítiques d'austeritat i el dogma de la consolidació pressupostària a l'hora d'abordar la crisi financera i la Gran Recessió. Aleshores, Alemanya i els països del seu entorn, van imposar les seves doctrines sense a penes oposició. En canvi, avui dia hi ha hagut un grup de països molt ampli (recordem que la primera proposta de coronabons de finals de març anava avalada per una carta signada per nou dels països de la zona euro) i, al punt del camí en què ens trobem, més aviat han estat els països més intransigents, com els Països Baixos, els que s'han trobat cada cop més sols.

Gràcies a això, en el Consell del 9 d'abril es va poder adoptar un primer paquet de mesures, que permetrien mobilitzar més de mig bilió d'euros, bàsicament en forma de crèdits als estats membres. I més recentment, el 23 d'abril, s'ha aprovat la creació d'un fons de reconstrucció, del qual se sap que serà d'un import igual o superior al bilió d'euros, i poca cosa més. És a dir, estan per decidir qüestions essencials, com si les ajudes seran o no condicionades, si es finançaran o no amb emissions de deute conjuntes (recolzades, doncs, per tots els estats membres), o si seran en forma de crèdits o de transferències. Ara, la Comissió (que és un institució amb vocació

inequívocament comunitària, o federal) haurà de presentar a primers de maig les seves propostes al Consell, per veurà com es concreten totes aquestes mesures.

En bona mesura, el BCE, com ja va succeir durant la Gran Recessió, ha hagut de multiplicar-se i estendre al màxim les seves actuacions, per tal de suplir la inoperància d'altres institucions. I el fet és que, davant d'una situació límit, la UE ha aconseguit evitar el pitjor, però la resposta ni és suficient, ni és la que esperen els ciutadans europeus, ni és la que necessita Europa. I no només per una qüestió de solidaritat, que és el principi al que solen apel·lar els que propugnen una acció més decidida i mancomunada de les institucions europees. La solidaritat és un valor positiu, és clar, però és molt difícil reclamar-la quan no existeix el pressupòsit que la fa possible, que és l'existència d'aquells llaços invisibles que uneixen a les persones que se senten formant part d'una mateixa comunitat política. És a dir, si no existeix aquest 'demos' europeu, al que tant sovint fem referència. Està clar que el 'demos' no apareix d'un dia per l'altre, i s'ha d'anar construint amb les polítiques apropiades. Però la realitat és que la lògica intergovernamental que presideix la dinàmica del poder polític europeu és una màquina de fabricar 'anti-demos' i les apel·lacions a la solidaritat cauran en un terreny molt poc abonat en els països que haurien de mostrar-la, mentre aquesta lògica sigui la que prevalgui en el procés de governança de la UE.

“La solidaritat és un valor positiu, però és molt difícil reclamar-la quan no existeix el pressupòsit que la fa possible, que és l'existència d'aquells llaços invisibles que uneixen a les persones que se senten formant part d'una mateixa comunitat política.”

Ara bé, la solidaritat no és l'única raó per actuar. Si els països membres de la UE no actuen units per solidaritat, ho haurien de fer per interès. En primer lloc, aquesta unitat és necessària per fer front a la pròpia emergència sanitària. Això vol dir, que si no s'adopten mesures fiscals compartides (especialment en forma d'ajuts públics), ens podem trobar que els països amb més dificultats (que són els que estan patint l'epidèmia amb més gravetat i els que tenen menys marge fiscal i pressupostari per incórrer en dèficits elevats; i que casualment són els mateixos), es vegin abocats a adoptar decisions equivocades en el terreny de la salut pública, per raons de tipus econòmic, com seria dur a terme un desconfinament prematur. I això seria dolent per raons òbvies, perquè avui la prioritat de les prioritats és fer front a l'emergència sanitària, però, a més, faria impossible que cap país pogués lluitar eficaçment contra la pandèmia. Perquè la salut pública és un bé públic global i les epidèmies un mal públic global, com la rapidesa de la seva propagació ens ha mostrat amb tota la seva cruesa. Si una resposta global seria aconsellable a escala del planeta, molt més ho és encara a nivell europeu. No hi haurà resposta eficaç si no és a nivell europeu. Cal tenir en compte, a més, una segona consideració. La situació actual, en la que el centre de gravetat de la resposta a l'emergència sanitària ha recaigut en els estats nacionals, ha conduït a una fragmentació evident dels mercats europeus, en forma de limitacions gairebé absolutes als fluxos de persones i de serveis, sobre tot, i en part de mercaderies. La pròpia essència del mercat

únic està, doncs, en perill, i hauríem de subratllar que són els països més pròspers de UE els que fins ara més se n'han beneficiat.

Hi ha raons més que suficients per afirmar, doncs, que és indispensable una resposta unida de la UE. Aquesta resposta només valdrà, a més, si significa un avanç decisiu en el procés d'integració política europea, i en la creació d'un poder polític democràtic europeu. La necessitat d'avançar en aquesta direcció sembla inqüestionable. Però les coses no estan mai predeterminades. No hi ha res escrit. La resposta a la crisi excepcional que estem vivint pot anar en aquesta direcció. Però també pot anar en la direcció contrària. És a dir, pot ser perfectament que els estats membres de la Unió Europea no siguin capaços de posar-se d'acord per avançar en aquesta direcció i que, per contra, es consolidin els moviments de replegament nacional (finalment, fins ara, com acabo de dir, han estat el estats nacionals i el BCE els protagonistes de la resposta a la crisi), el que fomentaria la força dels moviments polítics de caràcter xenòfob i anti europeista, i conduiria a la irrellevància del països europeus en l'escena mundial com actors de primera fila. És per aquesta raó, perquè la història no està predeterminada, que resulta indispensable que la bandera de la integració política europea s'expressi amb tota la força i sense complexos en aquest moment tan decisiu.